Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 14332
національного університету «Одеська політехніка»
доктору наук з державного управління, професору
Саханєнку С.Є.

ВІДГУК

офіційного опонента Лопушинського Івана Петровича, доктора наук з державного управління, професора, заслуженого працівника освіти України, завідувача кафедри публічного управління, адміністрування і національної безпеки Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу на дисертаційну роботу Наконечного Андрія Анатолійовича на тему «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України», поданої до захисту для присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

Актуальність теми дослідження

Актуальність обраної теми зумовлено тим, що продовольча безпека є одним із ключових елементів національної безпеки держави, а м'ясопродуктова галузь належить до стратегічно важливих складників агропродовольчого комплексу України. Саме від ефективності її функціонування значною мірою залежить забезпечення населення якісними та безпечними продуктами харчування, стійкість внутрішнього продовольчого ринку, розвиток сільських територій та експортний потенціал держави. Водночас сучасні умови функціонування галузі характеризуються сукупністю складних викликів, що вимагають переосмислення ролі публічного управління.

Повномасштабна війна, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури, скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин, дефіцит трудових ресурсів, зростання виробничих витрат та потреба адаптації до європейських вимог суттєво ускладнили розвиток м'ясопродуктового сектору. Одночасно Україна перебуває в процесі інтеграції до Європейського Союзу, що потребує не лише гармонізації законодавства, а й модернізації всієї системи публічного управління галуззю відповідно до сучасних принципів ефективного врядування.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених продовольчій безпеці, аграрній політиці, економіці тваринництва та адміністративно-правовому регулюванню агропромислового комплексу, у галузі знань публічного управління практично відсутні комплексні дослідження, що розглядали б м'ясопродуктову галузь як самостійний об'єкт публічного управління. Недостатньо дослідженими залишаються питання інституційного забезпечення розвитку галузі, співвідношення публічних і приватних інтересів, можливостей секторального саморегулювання, цифровізації управлінських процесів, а також формування інтегрованої моделі взаємодії держави, бізнесу, громадськості та споживачів.

Саме наявність зазначених теоретичних і практичних проблем зумовила вибір теми дисертації. Її актуальність визначається потребою наукового обґрунтування сучасної моделі публічного управління м'ясопродуктовою галуззю, що поєднувала б ефективне державне регулювання, розвиток саморегулівних організацій, цифрові інструменти управління, економічні стимули та партнерську взаємодію між усіма учасниками галузі. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню продовольчої безпеки держави, конкурентоспроможності української м'ясної продукції, інтеграції до європейського ринку та забезпеченню сталого розвитку м'ясопродуктового комплексу України.

Виходячи з того, що на вирішення означених проблем багато в чому спрямовано дисертаційне дослідження Наконечного Андрія Анатолійовича, актуальність теми в теоретико-доктринальному та практико-орієнтованому аспектах не викликає жодного сумніву.

Зв'язок роботи з напрямами наукових досліджень, державними та регіональними програмами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової теми кафедри соціально-гуманітарних наук Національного університету «Одеська політехніка» «Публічне управління соціальним та гуманітарним розвитком України у посткризовому світі» (державний реєстраційний № 0122U002142). Робота також відповідає пріоритетам Стратегії продовольчої безпеки України до 2027 року, державної політики у сфері європейської інтеграції та відновлення агропродовольчого сектору в умовах воєнного стану, спрямованим на забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку держави.

Наукова новизна положень і практична значущість результатів дослідження

Наукова новизна, як відомо, може проявлятися на трьох рівнях. Перший рівень передбачає отримання принципово нових знань, що формують новий напрям наукових досліджень або змінюють усталені наукові уявлення. Другий рівень пов'язано з розширенням чи розвитком наявних теоретичних положень, формуванням нових моделей, механізмів, концепцій та підходів. Третій рівень полягає в уточненні, систематизації, конкретизації відомих наукових положень та їх поширенні на нові об'єкти дослідження. Для дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії достатнім є наявність наукової новизни другого та третього рівнів. Аналіз дисертаційної роботи дає підстави зробити висновок, що зазначеної вимоги автором дотримано.

До безперечних заслуг дисертанта доцільно віднести уточнення ним теоретичних засад публічного управління м'ясопродуктовою галуззю продовольчого комплексу України, конкретизацію понятійного апарату щодо публічних і приватних інтересів у м'ясопродуктовому секторі, систематизацію чинників формування державної політики, а також узагальнення сучасних тенденцій розвитку інституційного середовища, фінансово-економічних

інструментів, цифровізації та секторального саморегулювання у сфері виробництва й переробки м’яса. Вагому наукову цінність має проведений автором комплексний аналіз сучасного стану м’ясопродуктової галузі як об’єкта публічного управління.

До другого рівня наукової новизни варто віднести запропоновану автором інтегровану модель публічного управління м’ясопродуктовою галуззю, що поєднує правові, організаційні, фінансово-економічні та цифрові механізми управління, розвиток секторального саморегулювання, партнерську модель взаємодії «держава – бізнес – громада – споживач», а також концептуальне обґрунтування потреби ухвалення спеціального Закону України «Про м’ясо та м’ясні продукти». Науковий інтерес також становить запропонований автором підхід до розвитку саморегулівних організацій як складника сучасної системи публічного врядування в агропродовольчому секторі.

Безумовно, від дисертації на здобуття ступеня доктора філософії було б складно очікувати отримання принципово нових знань першого рівня наукової новизни, що характеризуються відкриттям нових закономірностей розвитку галузі знань публічного управління. Водночас виконане дослідження робить вагомий внесок у розвиток секторальних досліджень у галузі публічного управління, розширює наукові уявлення про механізми державного регулювання агропродовольчого комплексу та створює наукове підґрунтя для дальших досліджень проблем продовольчої безпеки, секторального саморегулювання та модернізації системи публічного управління м’ясопродуктовою галуззю.

Практична значущість дисертаційної роботи

Практична значущість дисертаційної роботи підтверджується можливістю використання її результатів у діяльності центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, профільних асоціацій та суб’єктів господарювання під час формування державної політики розвитку м’ясопродуктової галузі, удосконалення нормативно-правового забезпечення, розвитку цифрових сервісів і секторального саморегулювання, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці фахівців за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». Практична цінність отриманих результатів підтверджується також їх упровадженням у діяльність Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Національної асоціації виробників м’яса та м’ясних продуктів «УКРМ’ЯСО» та Національного університету «Одеська політехніка».

Академічна доброчесність

Під час ознайомлення з дисертаційною роботою не виявлено порушень принципів академічної доброчесності. Посилання на використані джерела атором здійснено коректно, запозичення оформлено відповідно до встановлених вимог, а отримані результати носять самостійний характер.

Обґрунтованість і вірогідність наукових положень, висновків та рекомендацій

Обґрунтованість і вірогідність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків та практичних рекомендацій забезпечуються послідовною логікою дослідження, відповідністю його структури поставленій меті й завданням, належною джерельною базою, комплексним застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів, а також апробацією та практичним запровадженням отриманих результатів.

У роботі м'ясопродуктову галузь обґрунтовано розглянуто як цілісний об'єкт публічного управління, що охоплює взаємопов'язані процеси виробництва, перероблення, зберігання, транспортування, реалізації та споживання м'яса і м'ясної продукції. Автор переконливо доводить, що галузь не може досліджуватися лише як сукупність підприємств тваринництва або харчової промисловості, оскільки її функціонування залежить від стану логістики, торгівлі, ветеринарного контролю, ресурсного забезпечення та споживчого ринку. Такий підхід дозволив визначити внутрішні взаємозв'язки м'ясопродуктового комплексу та обґрунтувати потребу комплексного управлінського впливу на всі елементи виробничого ланцюга (сс. 23-59).

На основі аналізу наукових підходів автор уточнює зміст публічного інтересу в м'ясопродуктовій галузі та відмежовує його від приватних комерційних інтересів суб'єктів господарювання. Публічний інтерес пов'язується із забезпеченням продовольчої безпеки, доступності та якості продукції, захистом здоров'я споживачів, стабільністю внутрішнього ринку і дотриманням екологічних та ветеринарно-санітарних вимог. Обґрунтованим є висновок, що межа між публічними і приватними інтересами не є сталою, а тому держава повинна не лише здійснювати контроль, але й створювати умови для їх збалансування через партнерство, економічне стимулювання та саморегулювання (сс. 60-92).

Вірогідність положень щодо чинників формування державної політики забезпечується використанням статистичних даних, нормативно-правових актів, державних стратегій, аналітичних матеріалів та наукових публікацій. Автор систематизує політичні, економічні, соціальні, інституційні, технологічні, екологічні та воєнні чинники розвитку галузі. Логічним є висновок, що сучасна державна політика має враховувати не лише показники виробництва, а й наслідки руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, кадровий дефіцит, цінову нестабільність, євроінтеграційні вимоги та потребу у формуванні продовольчих резервів (сс. 93-140).

Достатньо аргументованим є авторський аналіз інституційного середовища публічного управління галуззю. Дисертант визначає функції органів, що формують і реалізують відповідну державну політику, та виявляє проблеми концентрації стратегічних і виконавчих повноважень, дублювання функцій, недостатньої міжвідомчої координації, формального контролю й обмеженої підзвітності. Справедливим є висновок, що відсутність цілісного

центру координації та чіткого розподілу відповідальності знижує ефективність державного управління м'ясопродуктовим сектором (сс. 143-176).

Окремо варто відзначити обґрунтованість положень щодо секторального саморегулювання. На основі аналізу зарубіжного досвіду та вітчизняного інституційного середовища автор доводить доцільність залучення професійних об'єднань до встановлення галузевих стандартів, сертифікації, контролю якості, обміну інформацією та представництва інтересів учасників ринку. Водночас дисертант не абсолютизує саморегулювання, а пов'язує його ефективність з акредитацією відповідних організацій, прозорістю їх діяльності, державним наглядом та можливістю делегування лише чітко визначених повноважень (сс. 177-194).

Висновки здобувача щодо фінансово-економічних інструментів ґрунтуються на аналізі бюджетної підтримки, податкового стимулювання, кредитування, страхування, державного замовлення та інтервенційних механізмів. Автор аргументовано встановлює, що чинна система підтримки характеризується нестабільністю фінансування, нерівномірним доступом суб'єктів господарювання до ресурсів і недостатнім зв'язком між обсягами допомоги та показниками результативності. Обґрунтованою є пропозиція переходу від фрагментарного фінансування до програмно-цільового підходу з визначеними результатами, індикаторами та механізмами моніторингу (сс. 195-220).

Переконливими є положення щодо вдосконалення організаційних механізмів, цифровізації управлінських процесів і розвитку галузевих кластерів. Автор доводить, що цифрові реєстри, електронна ідентифікація тварин, простежуваність партій продукції та інтеграція інформаційних систем можуть зменшити адміністративне навантаження, обмежити можливості для зловживань і підвищити якість контролю. При цьому справедливо наголошується, що цифровізація має бути не сукупністю ізольованих сервісів, а єдиною інформаційною екосистемою галузі (сс. 221-243).

Науково обґрунтованою є пропозиція дисертанта щодо ухвалення Закону України «Про м'ясо та м'ясні продукти». Автор визначає прогалини чинного законодавства та доводить потребу комплексного врегулювання виробництва, забою, перероблення, пакування, маркування, простежуваності й реалізації продукції. Запропонований здобувачем підхід спрямовано на гармонізацію національних норм із вимогами Європейського Союзу, захист інтересів споживачів і виробників, цифровізацію обліку та вдосконалення державного нагляду (сс. 244-261).

Підсумкові висновки дисертації відповідають поставленим завданням і послідовно випливають із матеріалів трьох розділів. Запропонована автором інтегрована модель поєднує нормативно-правові, організаційно-інституційні, фінансово-економічні та цифрові інструменти, передбачає розвиток саморегулювання й партнерської взаємодії між державою, бізнесом, громадами та споживачами (сс. 264-270).

Достовірність одержаних результатів дослідження

Достовірність результатів додатково підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікацією основних положень у фахових виданнях та впровадженням у діяльність профільного міністерства, галузевої асоціації й закладу вищої освіти (сс. 20-22). Отже, наукові положення, висновки та рекомендації дисертації є належно обґрунтованими, внутрішньо узгодженими та достатньо вірогідними.

Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих роботах

Аналіз публікаційної активності здобувача дає підстави стверджувати, що основні наукові положення, результати та висновки дисертаційного дослідження належною мірою висвітлено у відкритому науковому друці. За темою дисертації автором опубліковано 10 наукових праць, із яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та 4 публікації в матеріалах науково-практичних конференцій.

Тематика опублікованих праць безпосередньо відповідає основним змістовим напрямам дисертації. У статтях висвітлено питання сервісно орієнтованої архітектури електронного урядування, розвитку саморегулювання та співрегулювання в продовольчій і м’ясопродуктовій галузях, застосування кластерного підходу, регулювання стандартів якості м’ясної продукції в Європейському Союзі, а також узгодження публічних і приватних інтересів у галузевій політиці. Отже, публікації охоплюють інституційний, організаційний, правовий, цифровий та економічний складники проведеного дослідження.

Результати наукової роботи додатково апробовано здобувачем на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. У відповідних матеріалах наведено положення щодо механізмів секторального саморегулювання, державного регулювання показників якості й безпечності продукції, розвитку співрегулювання м’ясної галузі та забезпечення стійкості системи публічного управління в умовах воєнного стану. Це свідчить не лише про достатню повноту оприлюднення результатів, а й про їх обговорення в професійному науковому середовищі.

Наукові положення, викладені в публікаціях, співвідносяться зі структурою і змістом дисертації, відповідають її меті та завданням і послідовно віддзеркалені у висновках до розділів і загальних висновках. Зміст анотації загалом відповідає основним положенням дисертаційної роботи, відбиває її мету, об’єкт, предмет, наукові результати та практичне значення. Отримані висновки є результатом особисто виконаного здобувачем дослідження, випливають із матеріалів дисертації та підтверджуються наведеними публікаціями й результатами апробації.

Таким чином, вимоги щодо повноти оприлюднення основних результатів дисертації варто вважати дотриманими.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту та оформлення дисертації

Визначаючи значні нові науково-обґрунтовані результати в галузі публічного управління, що сукупно вирішують важливу наукову проблему публічного управління та адміністрування в м'ясопродовольчому секторі, уважаємо за потрібне звернути увагу дисертанта, а також разової спеціалізованої ради на певні недоліки, що містяться в роботі.

По-перше, автор, як нам видається, значної уваги надає інструментам та механізмам публічного управління м'ясопродуктовою галуззю, однак ним недостатньо розкрито систему оцінювання результативності державної політики. На нашу думку, доцільно було б запропонувати комплекс кількісних та якісних показників (KPI), що дозволяли б здійснювати моніторинг ефективності реалізації державної політики та оцінювати досягнення стратегічних цілей галузевого розвитку.

По-друге, у дисертації надано уваги окремим вимогам Європейського Союзу щодо безпечності харчових продуктів і стандартів якості, однак, уважаємо, питання інституційної адаптації української системи публічного управління до acquis ЄС, реформування системи державного контролю та гармонізації процедур управління могло б бути висвітлено більш комплексно. Це дозволило б повніше обґрунтувати перспективи інтеграції м'ясопродуктової галузі України до європейського ринку.

По-третє, запропоновані автором рекомендації щодо розвитку саморегулювання, цифровізації та реформування державного регулювання мають значний практичний потенціал. Водночас, на нашу думку, робота майже не містить аналізу можливих ризиків їх впровадження, зокрема інституційного опору, дефіциту фінансових ресурсів, кадрових обмежень або потенційних конфліктів інтересів між державою та учасниками ринку.

По-четверте. Попри те що автор пропонує партнерську модель взаємодії «держава – бізнес – громад – споживач», участь інститутів громадянського суспільства, професійних асоціацій споживачів, громадських рад та інших механізмів громадської участі у формуванні та реалізації державної політики розглянуто, як нам видається, переважно декларативно. Уважаємо, що більш детальне дослідження цих аспектів посилило б управлінський складник дисертації.

По-п'яте. У першому та другому розділах дисертації наведено значний обсяг нормативного, статистичного та довідкового матеріалу щодо функціонування м'ясопродуктової галузі. Водночас окремі підрозділи містять переважно опис чинного стану без достатнього рівня наукового узагальнення, критичного аналізу та авторської інтерпретації, що дещо знижує концентрацію власного наукового внеску саме в цих частинах дослідження.

Загальні висновки до дисертації

Дисертаційна робота за своїм змістом, структурою, науковим рівнем та оформленням у цілому відповідає вимогам, встановленим Порядком

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також вимогам Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти щодо підготовки й атестації здобувачів ступеня доктора філософії.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, результати якого характеризуються науковою новизною, теоретичним значенням і практичною цінністю. Структура роботи є логічною та послідовною, зміст повністю відповідає визначеним меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації належним чином обґрунтовано, їх основано на комплексному аналізі нормативно-правових актів, наукових джерел, статистичних матеріалів та міжнародного досвіду, а їх достовірність не викликає сумнівів.

Основні результати дослідження достатньою мірою апробовано на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, оприлюднено у фахових наукових виданнях, що відповідає вимогам щодо повноти висвітлення наукових результатів. Опубліковані праці повною мірою віддзеркалюють основний зміст дисертації, а анотація відповідає її структурі та ключовим результатам.

Належний науково-теоретичний рівень, аргументованість і достовірність отриманих висновків і рекомендацій, ступінь наукової новизни, теоретична, методична і практична значущість дають нам підстави для висновку, що дисертаційна робота Наконечного Андрія Анатолійовича «Публічне управління та адміністрування м'ясопродуктової галузі продовольчого комплексу України» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії, нормативно-правовим актам Міністерства освіти і науки України та Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, а її автор, Наконечний Андрій Анатолійович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:

Доктор наук з державного управління, професор,
заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування і національної безпеки
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ